

DRIE GEDATEERDE PIJPEN DIE VRAAGTEKENS OPROEPEN

door Jan van Oostveen

Reeds vanaf het begin van het pijpenonderzoek heeft de datering centraal gestaan. Over het algemeen beoordeelde men de ouderdom op de grond van de vorm of de mal. Bij archeologisch onderzoek zou men echter ook graag de datum van ingebruikneming van de pijp willen weten. Dit probleem blijkt echter bijna altijd onoplosbaar.

In dit artikel zal ik een pijp bespreken, die op grond van de mal en twee pijpen die op het jaar van ingebruikneming gedateerd kunnen worden.

Een datering n.a.v. een datum in de mal blijkt al voor enkele 17e-eeuwse pijpen op te gaan. Zo zijn er stelen met opschriften als IONAS 1633, EVERT FRANC ANNO 1633 en PER DE LICHT ANNO 1633 bekend. Voor gedateerde 18e-eeuwse stelen kunnen we bijv. naar pijpen uit het Westerwald kijken.

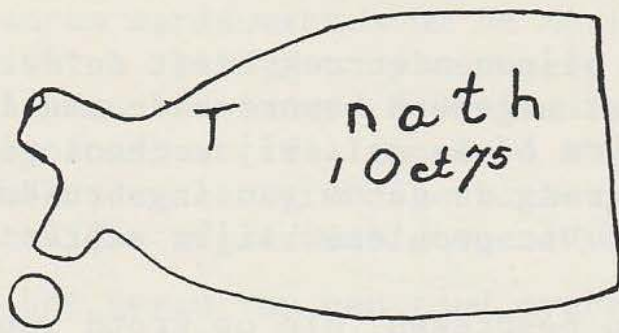
Een voorbeeld van zo'n gedateerde Westerwald-pijp werd in een beerput in Amsterdam aangetroffen (*afb. 1*). De steel van de pijp is voorzien van de tekst IACOB HINRIC / DORN 1745. Maker van deze pijp is ongetwijfeld Jacob Henrich Dorn uit Grenzhausen die in dit geval het merk *de lelie* gezet heeft.

Uit het overzicht van Van Duuren (1) is een pijp met soortgelijke echter meer fragmentarische steeltekst met het merk *M* bekend.

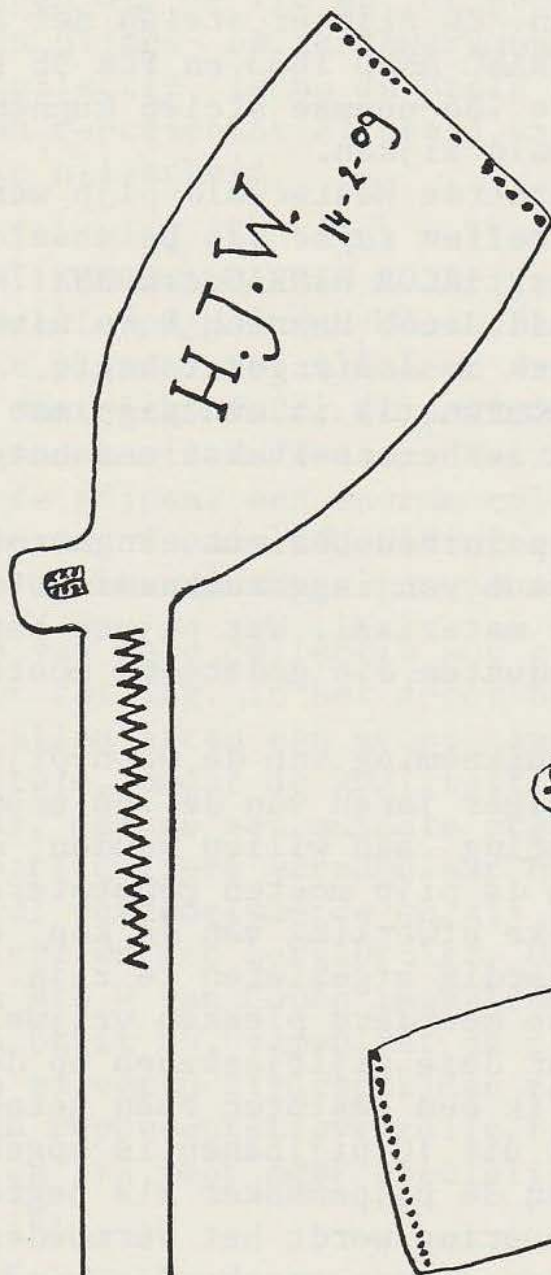
Vanwege het feit dat de pijp in een beerput aangetroffen werd, kan geprobeerd worden de datum van ingebruikneming te schatten aan de hand van het overige materiaal. Wat pijpen betreft, bestond het materiaal uit produkten die gedateerd moeten worden tussen ca. 1760 en 1790.

Voor de datering van ingebruikneming van de Dorn-pijp zouden we voorzichtig aan de vijftiger jaren van de 18e eeuw kunnen denken. Zouden we deze datering aan willen houden, dan zouden we toch enkele gebreken aan de pijp moeten constateren. Afgezien van een voortreffelijke afwerking van de kop, blijkt de steelgraving in de vorm aardig afgesleten te zijn. Zeker de pijltjes op de steel zijn op meerdere plekken vrijwel geheel verdwenen. Op de plaats waar deze pijltjesbanen op de steel aanwezig zijn geweest, heb ik een gesloten baan getekend.

Hieruit blijkt dat de steel uit 10 pijlbanen is opgebouwd met aan beide zijden de naam van de pijpenmaker als begrenzing. Vanwege de slechte steelgraving wordt het vermoeden dat deze pijp mogelijk in de vijftiger jaren gemaakt is, versterkt, maar een duidelijke datering van de ingebruikneming van deze pijp valt niet te geven.

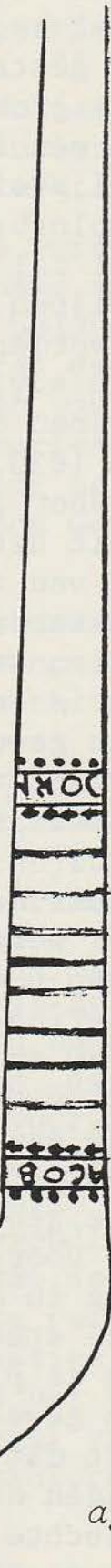

afb. 2

afb. 3

afb. 1

afb. 1

De volgende twee te bespreken pijpen hebben dit probleem niet, want zij zijn voorzien van een handgeschreven datum. De eerste pijp (*afb. 2*) werd ook in Amsterdam aangetroffen.

Op de pijpekop lijkt met potlood een naam geschreven met de datum: 1 Oct 75. Zonder twijfel wordt hier geduid op 1 oktober 1875. Maar waar duidt deze datum op? Is het soms een fragment van een bruidegomspijp?

Tupan (2) suggereert dat soortgelijke pijpen mogelijk tijdens een of andere vergadering van een boerencoöperatie gebruikt zijn of door leden van een pijprokersgezelschap.

Gezien de vondstlocatie zou ik in dit geval eerder aan een pijprokersgezelschap dan aan een boerencoöperatie denken.

De tweede vondst van een met inkt gedateerde pijp (*afb. 3*) is afkomstig uit bagger van de Vinkeveense plassen. De pijp draagt de initialen H.J.W. en de datum 14-2-09. Vanwege deze datum is de maker van de pijp, de Fa. Van Velzen (3) bekend. Ook blijft het nu weer de vraag, waarom deze pijp gedateerd is. In vergelijking tot de voorgaande pijp en de pijpen van Tupan valt tevens op, dat de Vinkeveense pijp 20 jaar jonger is. Houdt dit in, dat het dateren in het begin van de 20e eeuw uit de mode is geraakt, of zijn er wel degelijk meer van zulk soort pijpen bekend?

Om inzicht in deze m.i. zeldzame pijpen te krijgen lijkt het mij interessant deze laat 19e, begin 20e-eeuwse pijpen te documenteren. Daarnaast zal het zeker ook de moeite waard zijn om te kijken in welke provincies of gebieden in Nederland dit dateren van pijpen gebruik was. Mocht u in het bezit zijn van een dergelijke pijp, dan zou ik hiervan graag op de hoogte worden gebracht. Reacties gaarne naar:

Jan van Oostveen

BRONNEN

- (1) Voorlopige inventarisatie van pijpmakersnamen en andere opschriften op kleipijpstelen; Duuren, L. van; PKN 1985, VII 28, pp.74-96.
- (2) Een uitzonderlijke grote ovoïde pijp uit Gouda; Tupan, H.; PKN 1983, V 20, pp. 96-97.
- (3) Kleipijpen opgegraven in Sittard, 1979; Engelen, J.P.A.M.; PKN 1981, III 12, pp. 4-10.

Bent u al in het bezit van TABAKSPIJPENNIJVERHEID IN GORINCHEM? Zie blz. 471 voor nieuwe literatuur.